

Ilona Żeber-Dzikowska, Elżbieta Buchcic

Wydział Nauk Humanistycznych i Społecznych
Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Płocku

Elżbieta Buchcic

Wydział Matematyczno-Przyrodniczy
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Edukacja środowiskowa w kontekście rozwoju i kształtowania osobowości młodego człowieka

Osobowość to słowo posiadające wiele znaczeń i definicji. Według Słownika Języka Polskiego jest to „zespół cech psychofizycznych właściwych danemu człowiekowi” (Dunaj, 2008, s. 311). Są to cechy tak wrodzone, dziedziczone po rodzicach, przodkach jak i cechy nabyte w trakcie procesu wychowawczego. Osobowość jest kształtowana przez całe życie, ale w sposób szczególnie w okresie dzieciństwa oraz młodości. Jej rozwój jest zależny od wpływów bodźców zewnętrznych w procesie socjalizacji, a także od aktywności człowieka. Ważną rolę w jej rozwoju odgrywają cechy wrodzone oraz obraz samego siebie czyli świadomość własnej osoby. Miarą tego faktu jest rozpoznawanie własnego odbicia w lustrze lub obrazu na fotografii. W okresie przedszkolnym dziecko zaczyna odkrywać własną płęć, sprawności i umiejętności, zdobywa opisową wiedzę o sobie samym – wygląd, posiadane rzeczy i umiejętności, a następnie wysuwa pierwsze sądy i opinie o tym, jaki powinienem być. Obraz siebie zaczyna zmieniać się i staje się bardziej zróżnicowany. Dziecko opisując się powie już nie tylko jak wygląda i co ma, ale również jakie jest i jakie być powinno. Ważnym elementem obrazu siebie staje się samoocena, która determinuje rozwój wielu innych struktur i ma znaczący wpływ na aktywność dziecka.

Jednym z elementów, które mają ogromny wpływ na wielokierunkowy i silny rozwój osobowości człowieka jest edukacja środowiskowa. Stwarza ona możliwości kształtowania różnorodnych pozytywnych cech osobowości, poglądów przekonań, zasad postępowania. Środowisko to „ogół warunków w jakich żyje określony organizm, otoczenie, ekosystem” (Dunaj, 2008, s. 487). Wśród nich są elementy żywe (m.in. rośliny, zwierzęta) i nieżywe (m.in. powietrze, woda, gleba, światło). Elementy te przenikają się i wpływają na siebie. „Zarówno zakres materialny środowiska, jak i zakres różnorodnych oddziaływań jest wyraźnie zhierarchizowany, np. układ hierarchiczny środowiska człowieka obejmuje: człowieka jako indywiduum – rodzinę – większe grupy społeczne – społeczeństwo – gatunek” (Zioło, 2002, s. 8). Kontakt dziecka z przyrodą, stanowi niewyczerpalne źródło wrażeń, przeżyć i aktywnego jego działania jako dawcy i biorcy. W wieku przedszkolnym

i wczesnoszkolnym ważne jest organizowanie dzieciom warunków i sytuacji do bezpośredniego kontaktu z przyrodą, bowiem spotkanie ze środowiskiem przyrodniczym wywołuje u dzieci silne uczucia, a także gotowość do poznania i ochrony przyrody. Każdy człowiek żyje w środowisku a „żywe organizmy oraz ich środowisko są ze sobą ściśle związane i nawzajem się warunkują” (Żarnowska, 2006). Dlatego w podstawie programowej wychowania przedszkolnego w zalecanych warunkach i sposobach realizacji zajęć czytamy: „co najmniej jedną piątą czasu (w przypadku młodszych dzieci – jedną czwartą czasu), dzieci spędzają w ogrodzie przedszkolnym, na boisku, w parku itp. (organizowane są tam gry i zabawy ruchowe, zajęcia sportowe, obserwacje przyrodnicze, prace gospodarcze, porządkowe i ogrodnicze itd.)” (Podstawa programowa z komentarzami, 2009, s. 23). Podstawa programowa edukacji wczesnoszkolnej wskazuje w zalecanych warunkach i sposobach realizacji zajęć, aby edukacja przyrodnicza była „realizowana także w naturalnym środowisku poza szkołą. W sali lekcyjnej powinny być kącki przyrody (...), trzeba organizować dzieciom zajęcia w ogrodzie botanicznym, w gospodarstwie rolnym itp.” (ibidem, s. 58). Ustawodawca, zalecając powyższe warunki, chciał wspomagać wieloraki rozwój dzieci w tym troskę o otaczający świat, poznanie go i zrozumienie. Środowisko obejmuje jednostki oraz grupy osób z którymi dziecko ma kontakt i które wywierają na nie wpływ.

Rozwój osobowości jest zarazem rozwojem indywidualności, podmiotowości i rozwojem społecznym. Dziecko przyjmuje postawę badacza – zadaje niekończącą się serię pytań, jest ciekawe świata. Rozwijają się zainteresowania, poczucie obowiązku. Dziecko zaczyna więcej rozumieć. W tym okresie olbrzymi wpływ na rozwój dziecka ma rodzina, rówieśnicy i przedszkole. Życie w grupie zmusza dziecko do przestrzegania pewnych zasad, norm. Na początku dziecko zwykle broni się przed narzucanym mu przez dorosłych systemem nakazów i zakazów. Z czasem jednak zaczyna je sobie przyswajać, liczyć się z nimi i zgodnie z nimi postępować. Stopniowo dziecko przejmuje je od dorosłych tak dalece, że stają się one jego własnymi normami postępowania. Kształtuje się to, co potocznie nazywamy sumieniem i dzięki czemu dziecko zaczyna być zdolne do samokontroli. Szczególna złożoność tego procesu przejawia się wtedy, gdy zachodzi potrzeba zmiany postawy z negatywnej na pozytywną. Przez pozytywną postawę do środowiska przyrodniczego rozumiemy względnie trwałą strukturę procesów poznawczych, emocjonalnych i zachowań odnoszących się do przyrody. „Wszelka działalność człowieka w naturalnym środowisku musi opierać się na znajomości i respektowaniu praw przyrody. Nauczyciel w swojej pracy z uczniami ma za zadanie nieustannie zwiększanie ich świadomości ekologicznej poprzez nie tylko wprowadzanie treści przyrodniczych (...) ale przede wszystkim, wzmacnianie pozytywnych wzorców dzięki różnego rodzaju aktywnościom” (Kiezik-Kordzińska, 2009, s. 7). Kształtując postawę kształtujemy tym samym osobowość ucznia. Określoną postawę uczeń przejawia w sposobie zachowania się w rozmaitych sytuacjach. I tak doznaje przyjemnego uczucia, pewnych emocji na piękno przyrody, gdy jego postawa wobec środowiska przyrodniczego jest pozytywna. „Dziecięce zdziwienie i zachwyt to symptomy bardzo istotne w oglądzie i interpretacji współczesnej rzeczywistości (zmiennej, dynamicznej, przyjmującej naturę kolażu), w procesie odchodzenia od tego, co nieznanne, do tego co znane,

lecz wciąż na nowo odkrywane” (Ogrodzka-Mazur, 2010, s. 15). Emocje negatywne, nieprzyjemne, przeżywa dziecko gdy środowisko ulega zniszczeniu i dewastacji. Jadwiga Stasica pisze, że „sami jesteśmy małą częścią całego świata i powinniśmy żyć zgodnie z jego regułami. Kiedy zniszczymy nasze najbliższe środowisko naturalne, tym samym zniszczymy siebie. (...) Naszym zadaniem jest uwrażliwienie dzieci na potrzebę życia w zgodzie z przyrodą, bo bez niej sami zginemy” (Stasica, 2004, s. 5–6). Należy uświadamiać dzieciom ważność troski o otaczające środowisko, utrwalenie i pogłębienie przekonań o konieczności jego ochrony, bo tylko od nas zależy czy za kilkadziesiąt lat nie utoniemy w śmieciach i znajdziemy miejsca do rozkoszowania się pięknem przyrody. Kształtowanie świadomości ekologicznej dzieci w każdym wieku jest nie tylko potrzebą, ale także nakazem współczesności. Od najwcześniejszych lat życia człowieka, trzeba kształtować jego sposób zachowania i myślenia. Dziecko wychowane w potrzebie kontaktu z przyrodą, nauczone proekologicznego myślenia, w okresie dojrzałości będzie w stanie dbać o środowisko. Aby jednak dzieci były przekonane o konieczności ochrony przyrody, szanowały ją i doceniały, muszą ją poznać. Dlatego też „edukacja środowiskowa (...) stanowi jeden z podstawowych obszarów kształcenia na poziomie klas I–III” (Zioło, 2002, s. 31).

Każdy człowiek powinien posiadać zasób wiedzy, zainteresowań i ukształtowanych postaw w stopniu co najmniej odpowiadającym jego możliwościom działania na rzecz ochrony środowiska. Kształtowanie świadomości środowiskowej winno rozpoczynać się jak najwcześniej, ponieważ wtedy wychowanie przyrodnicze będzie efektywne i przyniesie oczekiwane rezultaty w postaci właściwego rozwoju i kształtowania prawidłowych zachowań wobec przyrody. Edukację proekologiczną należy zacząć już w przedszkolu, bowiem najłatwiej jest zrealizować poprawny proces edukacji ekologicznej, gdyż nie ma tu podziału na przedmioty lekcyjne. Całościowy charakter kształcenia ekologicznego sprzyja kreowaniu właściwych postaw emocjonalnych. Zadanie stojące przed nauczycielem jest niełatwe, wymaga bowiem solidnego warsztatu metodycznego i dużych zdolności organizacyjno-wychowawczych. Propagowanie wiedzy ekologicznej musi być skorelowane z wiekiem słuchacza. W procesie dydaktycznym najbardziej efektywne są metody aktywizujące, rozwijające wyobraźnię ucznia, poczucie sprawiedliwości i odpowiedzialności, wycucie dobra i zła.

Na etapie nauczania przedszkolnego i wczesnoszkolnego edukacja środowiskowa prowadzi do zrozumienia przez uczniów wzajemnych powiązań występujących w środowisku życia człowieka. „Relacje między człowiekiem a środowiskiem przyrodniczym uwarunkowane były i są koniecznością zaspokajania przez człowieka jego potrzeb. Stąd elementy przyrody są przez niego traktowane jako zasoby” (Żarnowska, 2006, s. 457). Dlatego uczniom nie tylko należy przekazywać wiedzę, ale przede wszystkim kształtować trwałe wzorce zachowań sprzyjających ochronie środowiska i właściwego korzystania z jego dóbr. Stosunek dzieci do środowiska ich życia i działalności kształtuje się mimowolnie i świadomie pod wpływem środowiska i wiedzy o nim. Postawy przychylnie środowisku kształtują się więc nie tylko w zależności od posiadanej wiedzy o nim, ale również w zależności od wrażliwości dziecka, którą można wzmocnić wyzwalając emocjonalną więź pomiędzy dzieckiem a otaczającym je środowiskiem. Kształtując postawę proekologiczną, nauczyciel

kształtuje tym samym osobowość ucznia, który sam dochodzi do pewnych wniosków obserwując i ingerując w to co się wokół niego dzieje, odkrywa znaczenie tego co jest na wyciągnięcie ręki, przedkłada własne pomysły i stara się je realizować. „Pomysłowość liczy się bardziej niż wiek i doświadczenie, jedyne sensowne edukacyjne nadawanie znaczeń to nadawanie znaczeń samodzielnie” (Klus-Stańska, Szczepska-Pustkowska, 2009, s. 62).

Dzieci powinny rozumieć otaczające je środowisko. Zadaniem nauczycieli jest więc tworzenie sytuacji dydaktycznych, które są pomocne w generowaniu przez dzieci takiej struktury wiedzy o środowisku, która jest potrzebna dla jego zrozumienia. Istotnym elementem tej struktury jest wyjaśnianie faktów środowiskowych oraz ich przewidywanie. Z uwagi na poziom rozwoju umysłowego dzieci - przy organizowaniu sytuacji dydaktycznych stymulujących je do wyjaśniania faktów środowiskowych – należy brać pod uwagę stopień ich trudności, które powinny być dostosowane do możliwości poznawczych dzieci oraz strefy ich najbliższego rozwoju. Stwarzane sytuacje powinny przyczynić się do lepszego zrozumienia ekonomicznych, kulturalnych, fizycznych i technologicznych czynników wpływających na środowisko oraz związków między nimi. Środowisko lokalne jest najlepszym źródłem zdobywania przez dzieci wiedzy o otaczającym je świecie oraz do poznania i rozumienia szeregu problemów środowiskowych. Uczeń w swoim odkrywaniu i badaniu świata może popełniać błędy i nie można go za to karać bowiem jest to element procesu badawczego, w odkrywaniu tego co go otacza. Sam „proces dochodzenia do wyniku okazuje się rozwojowo nieporównywalnie ważniejszy, niż przejęcie go od nauczyciela i przećwiczenie pod jego kierunkiem” (Klus-Stańska, Szczepska-Pustkowska, 2009, s. 62). W ten sposób dzieci powinny coraz bardziej rozumieć świat, w którym żyją, przyjmować za niego odpowiedzialność oraz postawę ochraniającego środowiska przed zgubnymi skutkami działalności człowieka oraz przyczyniać się do jego ulepszenia. Uczniom powinno umożliwić się rozwijać własną wiedzę i umiejętności, pozwalać na aktywne zdobywanie wiedzy i konstruowanie jej. Dziecko powinno swobodnie realizować indywidualną drogę rozwoju, a nauczyciel stwarzać dla ucznia takie sytuacje edukacyjne, które sprzyjają jego działalności i rozwojowi. „Czas pobytu ucznia w szkole musi być tak zaplanowany i wykorzystany, aby dziecko z każdego zajęcia wyniosło „coś” istotnego z punktu widzenia jego postępów w rozwoju” (Kędra, Zatorska, 2014, s. 27). Obszarem zdobywania wiedzy i umiejętności może być nie tylko szkoła, ale szeroko rozumiane środowisko społeczno-przyrodnicze. Stwarzając dziecku możliwość rozwoju i kształtowania własnej osobowości w środowisku, w którym żyje, można mieć pewność, że ten rozwój będzie rozwijał się prawidłowo, ponieważ dziecko we własnym, naturalnym terenie czuje się pewnie. Ma również świadomość, że w pobliżu są zawsze osoby, którym może ufać i które są gotowe, aby przyjść mu z pomocą w każdej sytuacji.

W młodszym wieku szkolnym osobowość dziecka cały czas się zmienia. Na kształtowanie osobowości mają wpływ różne czynniki, m.in. postawy, wartości, zainteresowania, preferencje, temperament. Szczególnie ważne w tym czasie jest odpowiednie postępowanie osób dorosłych. Wpływ dorosłych na rozwój dziecka nie budzi wątpliwości, szczególnie gdy poszerza repertuar zachowań dziecka oraz pomoże mu opanować nowy problem i pomoże rozwinąć nowe kompetencje w radzeniu

sobie z otoczeniem (Al-Khamisy, 2006, s. 59). Trzeba mieć również świadomość, że dorośli nie są w stanie ustrzec dziecka przed wpływem negatywnych bodźców zewnętrznych. Część z nich pochodzi z biosfery, w której przebywamy (klimat, krajozobraz przyrodniczy, zwierzęta, rośliny) oraz ze środowiska lokalnego (wieś, miasto). Wśród tych wpływów są i działania celowe, zamierzone, które wypływają z rodziny, szkoły, Kościoła, prasy, radia, telewizji, przekazów multimedialnych związanych z techniką komputerową. Wszystkie te wpływy otoczenia i czynników zewnętrznych wytwarzają cechy nabyte jednostki ludzkiej, wyrażające się w jej postawach wobec życia i ludzi, w opiniach i przekonaniach, w przyzwyczajeniach i nawykach. Ważna jest podatność człowieka na bodźce otoczenia fizycznego, jak obraz, dźwięk, zdarzenia, których jest on świadkiem oraz otoczenia społecznego, jak przykład, wzór postępowania, autorytet. Od tego zależy jak wiele „wchłonie” z najbliższego otoczenia młody człowiek i na ile będzie na te wpływy odporny. O ile na dziedziczność pewnej grupy czynników wewnętrznych nie ma bezpośrednio wpływu, tak podatność na wpływy zewnętrzne, bądź jej brak, można w człowieku wypracować chociażby poprzez doświadczenie osobiste. „Mały człowiek nie przetrwa bez pomocy dorosłego. Zależność od dorosłych z każdym rokiem zmniejsza się, ale potrzeba kilkunastu, jak nie kilkudziesięciu lat, żeby człowiek mógł funkcjonować samodzielnie” (Skura, Lisicki, 2014, s. 17). Dziecko coraz bardziej uczy się kontrolować swoje reakcje emocjonalne – często robi to po to, aby zadowolić rodziców czy nauczycieli. Coraz większe znaczenie ma dla niego również opinia grupy rówieśniczej. Grupa ta może mieć również wpływ na sferę emocjonalną, dziecko nie będzie np. okazywać niezadowolenia ze złej oceny w szkole, aby nie zostało wyśmiane. Wraz z rozwojem procesów poznawczych dziecko nabywa coraz większej sprawności w ocenie tego na ile dane zachowania są szkodliwe czy też bezsensowne. We wczesnym dzieciństwie dzieci w znacznie mniejszym stopniu kierują się w swoich zachowaniach zasadą przyjemności i przykrości a bardziej tym jakie konsekwencje przyniesie ich zachowanie. Są już na tle dojrzałe, by hamować swoje pragnienia czy też zmuszać się do realizacji pewnych zadań – potrafią podporządkować swoje działania wymogom społecznego współżycia, stają się prospołeczne. „Twierdzi się, że prospołeczne potrafi być już małe dziecko, co można obserwować w różnych sytuacjach, np. wtedy, gdy usiłuje pocieszyć innego malca, który płacze, widząc zmartwioną matkę, czy też dostrzegając krzywdę bohatera bajki. Powyższe zachowania świadczą o tym, że dziecko odczuwa potrzeby innych osób” (Al-Khamisy, 2006, s. 87).

Istotne dla dalszego ogólnego rozwoju dziecka zmiany dokonują się w procesach myślenia – podstawowych procesach poznawczych człowieka. Myślenie polega na operowaniu pewnymi treściami nawet wtedy, kiedy dany przedmiot czy zjawisko nie oddziałuje bezpośrednio na zmysły. Jedną z podstawowych zmian jaka dokonuje się w myśleniu młodego człowieka jest to, iż myślenie przybiera postać samodzielnej wewnętrznej czynności poznawczej, opartej na operacjach pojęciowych i realizowanej w zgodzie z zasadami logiki. W młodszym wieku szkolnym dziecko rozwija się poprzez poznanie i poznaje poprzez konkrety – przedmioty, działania. Później dziecko nabywa umiejętności operowania pojęciami coraz bardziej złożonymi, jest w stanie przeprowadzić rozumowanie a także potrafi wrócić do punktu wyjścia, stosuje operacje analizy i syntezy. Dostrzega zjawiska zachodzące wokół

niego i w najbliższym środowisku, analizuje je i znów łączy w konkrety. Dokonuje też pierwszych uogólnień zachodzących zjawisk i zaczyna abstrahować. W swoich działaniach uczeń ma prawo do popełniania błędów, które to prawo „nie jest wyrazem pobłażliwej kurtuazji wobec jego niekompetencji, ale jest traktowane jako zwyczajny i ważny element procesu badawczego. Wymaga to rezygnacji z oczekiwania tzw. poprawnej odpowiedzi” (Klus-Stańska, Szczepska-Pustkowska, 2009, s. 63). W czasie edukacji wczesnoszkolnej dziecko rozwija w sobie wcześniej poznane operacje i doskonali je. Wraz z wiekiem uczeń poznane zjawiska konkretyzuje i zaczyna wyciągać wnioski, wypracowuje w sobie pewne nawyki. Wytworzeniu i umocnieniu nawyków, skupiania uwagi wtedy gdy wymagają tego zewnętrzne okoliczności, umiejętność koncentracji uwagi staje się niemal cechą charakteru a pomaga w tym wypracowanie u uczniów przez nauczyciela, odpowiednich metod aktywizacji uwagi dziecka. Pomaga to również w orientacji człowieka w świecie, w zdobywaniu i gromadzeniu doświadczeń, budowaniu tożsamości, rozwijaniu się. W początkowym okresie wieku wczesnoszkolnego procesy pamięciowe dynamicznie rozwijają się. Pamięć to oczywiście nie tylko przechowywanie zdobytych informacji – to także proces odpowiedniego kodowania informacji, proces przywoływania ich z magazynów pamięciowych, proces rozpoznawania zjawisk już wcześniej napotkanych.

Niezwykle istotnym czynnikiem wpływającym na szczęście dziecka jest niewątpliwie miłość. Wcześniej uczucie to nie było przez dziecko zbyt dobrze rozumiane – było wyrażane poprzez odwzajemnianie gestów, pocałunków czy uścisków. Na tym etapie rozwoju dzieci rozumieją miłość pełniej. Te, które są obdarzane miłością w domu mają wyższe poczucie wartości – wiedzą, że są ważne dla innych. W wieku wczesnoszkolnym dochodzi także do pierwszego kryzysu autorytetu rodziców. Wraz z przekroczeniem progu szkoły osobą niezwykle ważną dla dziecka staje się nauczyciel. Słowa nauczyciela mają bardzo duże znaczenie – często powtarzane jest przez dzieci: „Bo pani powiedziała...”. Pani staje się ogromnym autorytetem a dziecko chce uzyskać dobrą pozycję wśród rówieśników, dać zadowolenie rodzicom i mieć dobre oceny. „Nauczyciel odgrywa szczególną rolę, bowiem nie może być twórczej pracy bez twórczego nauczyciela – inspirującego uczniów do tworzenia i działania. Taki nauczyciel jest osobą, która organizuje pracę, a także kontakty z otaczającym środowiskiem, wyzwała zainteresowania i pomysły uczniów, dostarcza im potrzebnych narzędzi, informacji, pomaga w rozwiązywaniu problemów, stwarza możliwość wyboru, podejmowania decyzji, rozbudza odwagę i wiarę we własne siły (...), stwarza klimat poczucia bezpieczeństwa sprzyjający twórczej pracy” (Kędra, Zatorska, 2014, s. 11).

Nie tylko nauczyciel w szkole wywiera duży wpływ na dziecko - duże znaczenie mają również kontakty z rówieśnikami. Rówieśnicy także wpływają na kształtowanie się światopoglądu dziecka. Dziecko przekraczając próg szkoły musi zmienić swoje dotychczasowe życie, priorytety. Idąc do szkoły dziecko wciąż ma potrzebę zabawy a tam jednocześnie wymaga się od niego, aby podjęło obowiązki związane z nauką. Dziecko musi pogodzić te dwie sprawy. Nie jest prawdą, że dziecko chce się tylko bawić, nauka także je pociąga. Uczeń stawia przed sobą jeszcze wymagania, aby sprostać wymaganiom nauczyciela i zdobyć pozycję w grupie rówieśniczej. W trochę starszym wieku kontakty z rówieśnikami znacznie zyskują na atrakcyjności – szkoła

stanie się w głównej mierze miejscem spotkań towarzyskich. Kontakty z rówieśnikami, relacje społeczne w klasie staną się tematem rozmów a w dziecku wytwarza się silna więź łącząca je z grupą i poczucie przynależności do grupy. „Szkoła to miejsce, które daje wiele możliwości budowania poczucia wspólnoty i przynależności do grupy. Zdobywane uznanie zaspokaja potrzebę szacunku. Szkoła będzie wielkim sprzymierzeńcem rodziców w kształtowaniu tych umiejętności i postaw” (Skura, Lisicki, Sumińska, 2014, s. 22). W początkowych latach edukacji szkolnej zachodzą duże zmiany w relacjach koleżeńskich. W pierwszej klasie dzieci łatwo nawiązują ze sobą kontakty, dobrym kolegą jest dobry uczeń. Natomiast w drugiej i trzeciej klasie dobrym kolegom jest ten kto chętnie pomaga i z kim można robić wszystko, kogo inni, głównie starsi, akceptują. Wraz z postępem rozwoju osobowego koledzy stają się dla dziecka bardzo istotnymi osobami. Wzajemne kontakty dają dzieciom dużo satysfakcji i radości.

Charakterystyczne dla dzieci w młodszym wieku szkolnym jest to, że ich zainteresowania obejmują wiele dziedzin. Bardzo rzadko potrafią skupić się na jednej. Nic dziwnego, że kiedy zapytamy się pierwszoklasistę, czym się interesuje, usłyszymy bardzo wiele spraw a gdy kolega zacznie też mówić i wymieniać swoje zainteresowania, okaże się że wcześniej pytany dokłada do swoich jeszcze to co powiedział kolego. Zdarza się, że część dzieci hierarchizuje zainteresowania. Na pierwszym miejscu stawia np. sport, podczas gdy inne schodzą na dalszy plan. Zainteresowanie te nie są stałe i często ulegają szybkim zmianom. Jedne stale się pogłębiają np. zabawa lalkami, sport, podczas gdy inne maleją. Dobrym przykładem jest stosunek do nauki. „Nauka sama w sobie może być przyjemnością dla dziecka. Przyjemnością staje się wtedy, gdy rozwija jego pasje. Wtedy uczy się, nie zważając na trud, niedogodności, poświęca temu dużo czasu. Najlepsza motywacja, żeby nauczyć się czytać to ciekawość tego, co można przeczytać” (Skura, Lisicki, Sumińska, 2014, s. 22). Początkowo uczniowie są bardzo przejęci nową sytuacją. Nie wiedzą jak się w niej odnaleźć, chcą się uczyć bo przez to czują się dowartościowane, doceniane. Z czasem, jednak kiedy szkoła stanie się codziennością, widoczny będzie spadek zainteresowania.

Na rozwój osobowości wpływają także określone postawy, normy. Są one niezwykle ważne. Początkowo dzieci nie mają wypracowanych poglądów moralnych. Według nich ważne jest wszystko to, co powie dorosły. To właśnie autorytet dorosłego jest w stanie zmusić ucznia do tego, by słucał wszelkich nakazów, zakazów, zaleceń. Bardzo ważna jest więc prawidłowa postawa rodziców, nauczyciela, którzy powinni w odpowiedni sposób pokierować dzieckiem.

Rozwijanie i kształtowanie osobowości młodego człowieka to proces, którym trzeba odpowiednio kierować i nie mogą prowadzić go przypadkowi ludzie. Nie mam tu na myśli rodziców dziecka, którzy czynią to na co dzień często nie mając nawet świadomości tego. W przedszkolu czy szkole procesem tym muszą kierować osoby z odpowiednimi kwalifikacjami. Sposób w jaki będą to czynić i forma przekazu powinien być dostosowany do potrzeb i możliwości dziecka. Ważnym sposobem rozwoju i kształtowania osobowości jest edukacja środowiskowa. Relacje między człowiekiem a środowiskiem są w każdym wieku nieuniknione i wielorakie. Środowisko jest miejscem egzystencji ludzkiej i w realnym świecie człowiek nie może bez niego żyć. Jest nie tylko jego obserwatorem ale i badaczem. O skuteczności

edukacji środowiskowej decyduje organizowanie zajęć w środowisku np. wycieczka do lasu jest o wiele bardziej skuteczna niż obejrzenie filmu o nim. Niemalą rolę odgrywa dostosowanie tempa pracy do możliwości indywidualnych dziecka. Dzieci powinny uczyć się od siebie nawzajem. Dobrze jest, kiedy nauczyciel pozwala na realizację pomysłów dziecięcych, nie gasi ich inicjatywy oraz stosuje jak najczęściej metody aktywizujące, aby dziecko mogło poznawać świat w działaniu. Nie bez znaczenia jest wystrój sali lekcyjnej, odpowiednio zaaranżowany i wyposażony z wyeksponowanymi pracami uczniów. Dziecko ze względu na różnorodność doświadczeń i wiedzy przyrodniczej samo podejmuje działanie, formułuje problemy, stawia pytania. Nauczyciel powinien określić ogólne ramy, a nie planować ściśle zajęć według konspektu. W takiej formie nauczania będzie czas na doświadczenie, obserwacje, poznanie, uczenie się od innych i nauczanie innych a tym samym to nauczanie będzie bardzo skuteczne. Taka forma bliskiego kontaktu z przyrodą wpłynie bardzo pozytywnie na rozwój sfery emocjonalnej dziecka oraz urozmaici jego rozwój osobowościowy i ukształtuje jego stosunek do otoczenia w którym żyje. Dziecko obcując na co dzień z przyrodą, naturalnym środowiskiem, staje się bardziej wrażliwe na doznania estetyczne, łatwiej przelewa je na papier (wieloraka twórczość plastyczna). Jest też ciekawsze świata, chce go odkrywać na swój sposób, poszukuje, odkrywa, doświadcza, otwiera się na nowe doznania, rozwija się bardzo wszechstronnie. Należy również zwrócić uwagę na indywidualne podejście do ucznia i dostosować metody do jego możliwości rozwojowych, aby nie obarczać go zadaniami i nie pozwolić by sam podejmował się zadań, którym nie podoła.

Samo środowisko nie rozwinię ani nie ukształtuje osobowości młodego człowieka, ważni są ludzie, których spotka on na swojej drodze życia i którzy w sposób odpowiedzialny pokierują jego rozwojem.

Literatura

- Al-Khamisy D. 2006. Edukacja przedszkolna a integracja społeczna. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie ŻAK.
- Dunaj B. 2008. Słownik Języka Polskiego. Warszawa: Langenscheidt Polska.
- Kędra M., Zatorska M. 2014. Razem z dzieckiem. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Kiezik-Kordzińska E. 2009. Czy śmieci to problem? Edukacja ekologiczna w nauczaniu początkowym. Warszawa: WSiP.
- Klus-Stańska D., Szczepka-Pustkowska M. 2009. Pedagogika wczesnoszkolna – dyskursy, problemy, rozwiązania. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Ogrodzka-Mazur E. (red.). 2010. Edukacja małego dziecka, t. 3: Nowe konteksty, poglądy i doświadczenia. Bielsko-Biała-Kraków: Impuls.
- Podstawa programowa z komentarzami. 2009, t. 1: Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna. Warszawa Ministerstwo Edukacji Narodowej.
- Strzałko J., Mossor-Pietraszewska T. (red.). 2003. Kompendium wiedzy o ekologii. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Skura M., Lisicki M. 2014. Na progu. Ile w dziecku ucznia, a w nauczycielu mistrza? O co chodzi w pierwszej klasie? Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.

- Skura M., Lisicki M. 2014. Za progiem. Jak rozwija się dziecko i co z tego wynika dla nauczyciela klasy IV. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Skura M., Lisicki M., Sumińska D. 2014. Przed progiem. Jakie umiejętności są potrzebne do rozpoczęcia nauki w pierwszej klasie i jak je rozwijać? Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Stasica J. 2004. 160 pomysłów na nauczanie zintegrowane z przyrody. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Zioło I. 2002. Edukacja środowiskowa na poziomie nauczania zintegrowanego. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej w Krakowie.
- Żarnowska B. 2006. Słownik Biologia. Bielsko-Biała: Wydawnictwo Park Sp. z o.o.

Streszczenie

W niniejszym artykule Autorki podejmują zagadnienie dotyczące rozwijania oraz kształtowania osobowości młodego człowieka poprzez edukację środowiskową. Omawiają, co rozumie się przez osobowość człowieka jako indywidualnej jednostki na przestrzeni czasu i określonego nabytego przez niego wieku oraz zasady postępowania w otaczającej rzeczywistości. Przybliżają też podstawę programową na różnych etapach kształcenia, która zawiera aspekty merytoryczne założonej problematyki z uwzględnieniem celów dydaktycznych i wychowawczych.

Słowa kluczowe osobowość, dziecko, uczeń, edukacja środowiskowa, kształcenie, różne etapy edukacyjne, proces dydaktyczny, cele wychowawcze.

Developing and shaping a young person's character through the environmental education

Abstract

In the article the authors elaborate on the question concerning the development and shaping a young person's personality through the environmental education. They discuss the idea of a man as an individual over the course of time and the age he has reached and also patterns of behaviour in the surrounding reality. They focus on the syllabus on various educational stages which include substantive aspects of the discussed issues taking into account didactic and pedagogic goals.

Keywords: personality, child, student, environmental education, education, various educational stages, didactic process, pedagogic goals

prof. nadzw. dr hab. Ilona Żeber-Dzikowska

Wydział Nauk Humanistycznych i Społecznych
Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Płocku

pr Elżbieta Buchcic

Wydział Matematyczno-Przyrodniczy
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach